

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Ν.Ο.Π.Ε. / ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΡΓΑΣΙΑ

**Γερασιμούλα Ολυμπία Αλ. Καραγιάννη (Α.Μ.
1340200000182)**

ΘΕΜΑ

Η ανθρώπινη αξία στην ελληνική νομολογία

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Ανδρέας Δημητρόπουλος

Αθήνα 12 Φεβρουαρίου 2004

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΥΛΗΣ

A. ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ.

B. Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΑ ΩΣ ΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΔΙΚΑΙΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ.

1. Σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.
2. Το Ελληνικό Σύνταγμα σε σχέση με το άρθρο 1§1 του Θεμελιώδους Νόμου της Δ. Γερμανίας.

Γ. Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΑ ΩΣ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ.

Δ. ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑΣ.

E. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΞΙΑΣ.

1. Βασικές αξιώσεις του ανθρώπου έναντι της Πολιτείας.
2. Γεγονότα προσβλητικά της ανθρώπινης αξίας.

ΣΤ. Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.

1. Η αντισυνταγματικότητα της κατάργησης των ενοχικών δικαιωμάτων (ΟΛΑΠ 40/1998).
2. «Sex business εν Ελλάδι - κυτταρίτιδα στην οθόνη» (ΕφΑθ. 2151/1994).
3. Η συνταγματικότητα του θεσμού της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το δημόσιο (ΑΠ 1753/1983).
4. Οι διατάξεις του ΚΔΔ που επιτρέπουν στο ΙΚΑ την επιβολή προσωποκράτησης αντίκεινται στο Σύνταγμα (ΣΤΕ 1623/2002).
5. Η συνταγματικότητα της επιβολής περιορισμών ως προς το δικαίωμα επιλογής συζύγου και συνάψεως γάμου.
  - α) Η τέλεση γάμου άνευ αδείας ως πειθαρχικό παράπτωμα στα Σώματα ασφαλείας (ΟΛΣΤΕ 395/78).
  - β) Άδεια γάμου υπολοχαγού πυροβολικού (ΟΛΣΤΕ 3634/78).
6. Η μαγνητοταινία ως συνταγματικά απαγορευμένο αποδεικτικό μέσο.
  - α) Η υπόθεση της ιδιόγραφης διαθήκης (ΟΛΑΠ 1/2001).
  - β) Υποκλοπή συνομιλιών συζύγου για μοιχεία και άμβλωση (Βούλευμα ΕφΘεσ 189/81).
7. Υπόθεση Δεσποτόπουλου (ΕφΑθ 3796/79).

8. Υπόθεση κατοχής ναρκωτικών (ΤρΠλΘεσ 980/1983).
9. Υπόθεση αλλαγής φύλου (ΠλημΑθ 4636/77).
10. Υπόθεση βιασμού (ΠλημΑθ 10541/76).
11. Σύμβαση εργασίας και προσβολή της προσωπικότητας. Υπόθεση Boeing-727(ΑΠ 3667/1978).
12. Η μη πραγματική απασχόληση του μισθωτού ως λόγος προσβολής της προσωπικότητας. Υπόθεση του πτυχιούχου της σχολής μηχανικών της Πολεμικής Αεροπορίας (ΑΠ 875/86).
13. Προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας μέσω της ευκαιριακής συγκρότησης πειθαρχικών συμβουλίων (ΣΤΕ 789/90).
14. Υπόθεση Ανδρουλάκη Μν (ΜονΠρωτΑθ 5208/2000- ασφ. μέτρα) - τελευταίος πειρασμός (ΜονΠρωτΑθ 17115/1988) - Λεξικό Μπαμπινιώτη (ΑΠ 13/1999).

Z. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ

1. Συνήγορος του Πολίτη - Πόρισμα 12959/99/2.2 (20-12-1999). Προσβολή της αξιοπρέπειας. Αναρμοδιότητα του Συνηγόρου του Πολίτη.
2. Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. (απόφαση 100/2 (26-1-2000) - καταχώριση σε αρχείο εικόνων ερωτικής ζωής – υποθέσεις Κορκολή, Ασλάνη.
3. Απόφαση 111/81/10.2.2000 Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης.
4. Υπόθεση Big Brother - 92/2001(ΑΠΔΠΧ)

H. ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ

I. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

A. ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ.

Η ανθρωπίνη αξία αποτελεί τη βάση της φιλοσοφικονομικής θεωρίας του κοινωνικού ανθρωπισμού και κατέχει πρωταρχική θέση στο αξιολογικό σύστημα αυτού. Διαφοροποιείται, ως προς αυτή την τοποθέτηση, από την προϊσχύσασα ατομικιστική έννομη τάξη, η οποία αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο ως μονάδα-άτομο, μεμονωμένο συντελεστή κάθε κοινωνικής προόδου. Αντιθέτως, ο κοινωνικός ανθρωπισμός αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο ως αναπόσπαστο στοιχείο του κοινωνικού συνόλου ο οποίος λειτουργεί σε συνάρτηση και προς όφελος αυτού. Επιπλέον, κατέστησε σαφές ότι δεν υπάρχουν ατομ(ικιστ)ικά ατομικά δικαιώματα. Όλα τα δικαιώματα έχουν κοινωνικό προσανατολισμό και αποσκοπούν στην κοινωνική πρόοδο¹. Κατά τον Durig τα ατομικά δικαιώματα είναι ένα σύστημα αξιών το οποίο έχει ως θεμέλιο την ανθρωπίνη αξία. Στην αξιολογική τάξη (Wertordnung) του γερμανικού Συντάγματος η ανθρωπίνη αξία είναι η ανώτατη αξία (oberste Wert).²

Αφετηρία της θεωρίας του κοινωνικού ανθρωπισμού αποτελεί ότι το τελειότερο δημιούργημα είναι ο άνθρωπος, στην εξασφάλιση και προστασία του οποίου πρέπει να στρέφονται τα σύγχρονα δικαιοκτικά συστήματα. Το αξίωμα “Der Mensch muss immer zweck an sich selbst bleiben” είναι αξίωμα με καθολική δύναμη και ισχύ. Σκοπός του κοινωνικού ανθρωπισμού είναι η εξέλιξη και η προαγωγή του ανθρώπου μέσω της ηθικής-πνευματικής ανύψωσης, αλλά και η εξασφάλιση των υλικών μέσων, καθώς δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός της συνεισφοράς των υλικών μέσων στην ηθικοπνευματική υπόσταση του ανθρώπου.

B. Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΑ ΩΣ ΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΔΙΚΑΙΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ.

¹ Δημητρόπουλος, Α., «Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρωπίνη δικαιώματα», Εταιρία Μελέτης Νομολογίας, Σάκκουλας, 1998, σελ. 120 επ.

² Ζώρας Κ. , «Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό σύστημα», ΤοΣ, 1978, Τ.1, σελ. 1 επ.

1. Σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η θεωρία του κοινωνικού ανθρωπισμού και η αδήριτη ανάγκη προστασίας της ανθρώπινης αξίας κατέστη περισσότερο από ποτέ εμφανής μετά την πτώση των φασιστικών καθεστώτων, κατά τη διάρκεια των οποίων πολλές φορές παραβιάστηκε και εξευτελίστηκε η αξία του ανθρώπου. Για το λόγο αυτό παρουσιάστηκε μια στροφή τόσο σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο εσωτερικής νομοθεσίας προς τον άνθρωπο, ως αυτοσκοπό της έννομης τάξης.

Απήχηση αυτών των αντιλήψεων βρίσκουμε στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών του 1945 (προοίμιο), στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948 (προοίμιο, άρθρα 1, 6 και 22) καθώς και στο προοίμιο των δύο Διεθνών Συμφώνων των Ηνωμένων Εθνών του 1966 για τα «οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα» και τα «ατομικά και πολιτικά δικαιώματα»³.

2. Το Ελληνικό Σύνταγμα σε σχέση με το άρθρο 1§1 του Θεμελιώδους Νόμου της Δ. Γερμανίας.

Το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975/1986/2001 εναρμονιζόμενο με τη διεθνή τάση κατοχυρώνει την ανθρώπινη αξία στο άρθρο 2§1 του Συντάγματος, όπου ορίζεται ότι «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» και στην παρ. 2 όπου καθιερώνει ένα πλέγμα ανθρωπιστικών υποχρώσεων της Ελλάδας σε διεθνές επίπεδο. Η εν λόγω διάταξη αντλεί την προέλευσή της από το άρθρο 1§1 του Θεμελιώδους Νόμου της Δυτικής Γερμανίας, όπου ορίζεται ότι «η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απρόσβλητος (άθικτος)» -*Die Würde der Menschen ist unantastbar*⁴ και αναγάγει σε πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας τον σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης αξίας. Sie zu achten und zu schützen ist Verpflichtung aller staatlichen Gewalt.

³ Μάνεσης Α., «Συνταγματικά δικαιώματα α' ατομικές ελευθερίες (πανεπιστημιακές παραδόσεις)» δ' έκδοση, 1982, σελ.108 επ.

⁴ και αναγάγει σε πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας τον σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης αξίας.

Μεταξύ των δύο διατάξεων υπάρχουν όμως και αρκετές διαφορές. Το Γερμανικό Σύνταγμα καταχρώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ενώ το Ελληνικό Σύνταγμα την ανθρώπινη αξία. Η διατύπωση του άρθρου 2§2 του Ελλ.Συντ. είναι ευρύτερη απ' ό τι η αντίστοιχη του Γερμ. Συντ. και αυτό διότι ως ανθρώπινη αξία νοείται «*το σύνολο των γενικών υλικών, πνευματικών και κοινωνικών γνωρισμάτων του ανθρώπινου γένους*». Κατά τον ορισμό αυτό, ως έννοια γένους⁵, η ανθρώπινη αξία συμπίπτει με την έννοια **άνθρωπος**. Κάθε άνθρωπος είναι φορέας ανθρώπινης αξίας, καθώς απαρτίζεται από σωματική, πνευματική και κοινωνική διάσταση. Αντιθέτως, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ταυτίζεται με την ανθρώπινη αξία ως έννοια είδους και περιλαμβάνει την κοινωνική υπόσταση της ανθρώπινης φύσης και όχι τόσο την σωματική και πνευματική. Ως έννοια είδους, η ανθρώπινη αξία ταυτίζεται με την **προσωπικότητα**. Το σύνολο δηλαδή των στοιχείων που προσδιορίζουν τον άνθρωπο ως έλλογο και ενσυνείδητο ον. Αξιοπρεπής χαρακτηρίζεται εκείνος στον οποίο πρέπει, οφείλεται αξία, δηλαδή τιμή και σεβασμός. Αξιοπρέπεια είναι ό,τι πρέπει κατά την αξία κάποιου, ως ον προικισμένο με λογική, συνείδηση και ικανότητα αυτοκαθορισμού. Η προσωπικότητα επομένως είναι η ύπαρξη των υλικών, πνευματικών και κοινωνικών γνωρισμάτων του ανθρώπινου γένους σε συγκεκριμένο άνθρωπο.

Γ. Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΑ ΩΣ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ.

Η ανθρώπινη αξία αποτελεί τη βάση του δικαίικου οικοδομήματος, την καταστατική αρχή της έννομης τάξης. Στο Ελληνικό Σύνταγμα, όπως προειπώθηκε, κατοχυρώνεται στο άρθρο 2§1 το οποίο τοποθετείται στο κεφάλαιο «*Βασικές Διατάξεις*» αμέσως μετά τον καθορισμό της μορφής του πολιτεύματος και πριν τις ειδικότερες διατάξεις που αφορούν τα

⁴ Ζώρας Κ., «Η συνταγματική αρχή.....», ΤοΣ, 1978, Τ.1, σελ. 1 επ.

⁵ Δημητρόπουλος Α., «Κοινωνικός Ανθρωπισμός.....», σελ. 128 επ.

«ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα». Είναι επομένως φανερό ότι δεν κατοχυρώνει απλώς ένα ατομικό δικαίωμα, άλλα υποδηλώνει το γενικότερο ανθρωπιστικό πνεύμα που διαπνέει το Ελληνικό Σύνταγμα. Η ανθρώπινη αξία αποτελεί τη βάση, την αρχή και το τέλος της έννομης τάξης. Προσδιορίζει την ιδέα της Δικαιοσύνης, καθώς υπό το πρίσμα της ανθρώπινης αξίας ότι βρίσκεται σε αντίθεση και προσβάλλει αυτή δεν είναι δίκαιο και εξ αντιδιαστολής ότι προάγει την ανθρώπινη αξία είναι δίκαιο. Η αξιολόγησή της ως καταστατική αρχή της έννομης τάξης την τοποθετεί αυτομάτως στην κατηγορία των διατάξεων με αυξημένη τυπική ισχύ. Ολόκληρη η συνταγματική αλλά και η κοινή έννομη τάξη πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της ανθρώπινης αξίας, έστω και αν μπορεί να υποστηριχθεί ότι υπάρχουν ειδικότερες διατάξεις που προστατεύουν ένα ατομικό δικαίωμα π.χ. α 9/Σ. ή α13/Σ. Η διάταξη που κατοχυρώνει την ανθρώπινη αξία είναι ύπατος σκοπός και οι επί μέρους διατάξεις μέσο για την επίτευξη αυτού του σκοπού. Η σπουδαιότητα που διακρίνει το άρθρο 2§1 φαίνεται και από το γεγονός ότι κατά το α110/Σ. είναι **μη αναθεωρήσιμη και δεν υπόκειται σε αναστολή κατά το α 48/Σ.**

Δ. ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑΣ.

Από τη διατύπωση του άρθρου 2§1 συνάγεται ότι αποκλειστικός αποδέκτης της συνταγματικής προστασίας είναι ο άνθρωπος, γιατί μόνο αυτός μπορεί να έχει ανθρώπινη αξία ως έννοια γένους και είδους.

Το 2§1 δεν κάνει συγκεκριμένη αναφορά σε ποιους ανθρώπους αναφέρεται. Δανείζεται, όμως, ως προς το προσωπικό πεδίο εφαρμογής από τη συναφή διάταξη του άρθρου 5/Σ. κατά την οποία **«όλοι οι άνθρωποι⁶»** ανεξαρτήτως φυλής, φύλου, εθνικότητας, θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων απολαύουν προστασίας της ζωής, υγείας, τιμής άρα και της αξιοπρέπειας. Επομένως, όλοι οι άνθρωποι είτε πρόκειται για Έλληνες πολίτες είτε για αλλοδαπούς είτε για ανιθαγενείς

απολαμβάνουν της προστατευτικής ενέργειας. Αναμφίβολα ως άνθρωπος νοείται ο ζωντανός άνθρωπος. Η ανθρώπινη ζωή αρχίζει από τη γέννηση και συμπίπτει με τον προσδιορισμό του άρθρου 35 ΑΚ και την ύπαρξη της ικανότητας δικαίου. Η προστασία της ανθρώπινης αξίας επεκτείνεται μέχρι το θάνατο του ανθρώπου, οπότε και παύουν να υπάρχουν η σωματική, πνευματική και κοινωνική υπόσταση.

Ιδιαίτερα απασχόλησε την επιστήμη αν το κυοφορούμενο (*nasciturus*⁷) απολαμβάνει προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, καθώς το ίδιο δεν μπορεί να αντιληφθεί την φυσική και ηθικοπνευματική του υπόσταση και να προασπίσει την ανθρώπινη αξία του. Στη γερμανική νομολογία ορθώς υποστηρίζεται ότι δεν είναι απαραίτητο να αντιλαμβάνεται και να αισθάνεται ο άνθρωπος την ανθρώπινη αξία ούτε και να είναι σε θέση να την προστατεύσει, αλλά αρκεί η δυναμική ικανότητα να το πράξει αυτό. Κατά τον Durig υποστηρίζεται ότι ακόμη και τα τέρατα (*monstra, prodigia*) έχουν ανθρώπινη αξία, διότι οι σωματικές αλλοιώσεις δεν αναιρούν την ανθρώπινη υπόσταση και αξία. Αμφιβολίες διατυπώνονται και ως προς το αν μπορεί ο νεκρός να διαθέτει ανθρώπινη αξία και να προσβάλλεται σε αυτή. Και αυτό για το λόγο ότι με το θάνατο παύει να υφίσταται άνθρωπος και ως προς τις τρεις υποστάσεις. Στη γερμανική νομολογία (υποθ. *Mephisto*) έχει διατύπωθει η άποψη, η οποία υιοθετείται και από άλλα δίκαια, ότι η ανθρώπινη αξία και κατ'επέκταση η υποχρέωση της πολιτείας για προστασία επεκτείνεται και μετά το θάνατο. Προσβάλλουν επομένως αυτήν η βιομηχανική εκμετάλλευση πτώματος και οι εκμετάλλευση για ιατρικούς λόγους, παρά μόνο αν γίνεται με τη θέληση του ίδιου του προσώπου. Φορείς είναι επίσης και αυτοί που έχουν χάσει κάθε ικανότητα για αυτοπροσδιορισμό και αυτεξουσιασμό και υποβιβάζουν εαυτόν. Ακόμη και ο εγκληματίας, ο κοινωνικός απομονωμένος, η πόρνη

---

⁶ Ράικος Αθ., «Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, Τομ. Β'», σελ. 54 επ.

⁷ Ζώρας Κ., « Η συνταγματική αρχή.....», ΤοΣ, 1978, Τ.1, σελ. 1 επ.

κλπ, οι οποίοι έχουν μειωμένη κοινωνική υπόσταση, έχουν ανθρώπινη αξία και απολαμβάνουν της προστασίας αυτής από τα πολιτειακά όργανα.

Ε. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΞΙΑΣ.

1. Βασικές αξιώσεις του ανθρώπου έναντι της Πολιτείας.

Κατά την άποψη του Ζώρα, μια αξία τότε μόνο πραγματώνεται στα πλαίσια του υπό του δικαίου ρυθμιζόμενου κοινωνικού βίου, δηλαδή επί του επιπέδου του εκ του δικαίου οφείλουν, όταν παρέχεται στο φορέα αυτής αξίωση έναντι τρίτου για ορισμένη συμπεριφορά. Από το θεμελιώδες μητρικό δικαίωμα (Muttergrundrecht) που καθιερώνει το 2παρ.1 απορρέουν δύο βασικές αξιώσεις του ανθρώπου έναντι της Πολιτείας. Η υποχρέωση **σεβασμού** και η υποχρέωση **προστασίας** της ανθρώπινης αξίας. Ανάλογη ρύθμιση βρίσκεται και στο άρθρο 25§1/Σ. το οποίο καθιστά την κρατική εξουσία εγγυήτρια δύναμη των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η αξίωση αυτή χαρακτηρίζεται ως αξιολογική αξίωση και αναγνωρίζεται έναντι οιασδήποτε μορφής επεμβάσεως της Πολιτείας απορρέουσα από οποιαδήποτε εκ των τριών λειτουργιών, νομοθετικής, δικαστικής ή εκτελεστικής⁸. Πέραν του καθήκοντος σεβασμού, ο οποίος εκδηλώνεται κυρίως δια παραλείψεως επιθετικών ενεργειών, αναγνωρίζεται και καθήκον προστασίας μέσω θετικών ενεργειών της Πολιτείας, όταν η απειλή ή η προσβολή προέρχεται είτε από την κρατική είτε από την ιδιωτική εξουσία πχ. ιδιώτες, κοινωνικές ομάδες οικονομικά συμφέροντα ή όργανα άλλης Πολιτείας. Κατά τον Nipperdey το άρθρο 1§1 του Γερμ.Σ. και κατ' επέκταση και το άρθρο 2§1 του Ελλ.Σ. περιέχει ένα ατομικό δικαίωμα του status libertatis (αμυντικό) και του status positivus (προστατευτικό), καθώς και του status socialis στο πεδίο των σχέσεων του ιδιωτικού δικαίου.

⁸ Μπράτσος Κ., «Ερμηνευτικές τινές απόψεις και σκέψεις επί του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος του 1975», ΔΦΝ, 38, σελ. 675 επ.

2. Γεγονότα προσβλητικά της ανθρώπινης αξίας.

Ιδιαίτερα δυσχερές είναι το ζήτημα ποια γεγονότα συνιστούν προσβολή της ανθρώπινης αξίας, ώστε να ενεργοποιούν αυτόματα την προστατευτική της πολιτείας λειτουργία. Στη δικαιοϊκή πρακτική είναι ευχερέστερο και άρα πιο σύνηθες να προσδιορίζεται με αρνητικό τρόπο το περιεχόμενο της ανθρώπινης αξίας, δηλαδή με αναφορά των πράξεων που συνιστούν προσβολή.

Βασικότερη μορφή προσβολής της ανθρώπινης αξίας είναι ο υποβιβασμός του ανθρώπου σε αντικείμενο, σε απλό μέσο, σε είδος αντικαταστατό, κάτι ανάλογο με τον άνθρωπο- δούλο στην αρχαία Ρώμη που είχε υποβιβαστεί σε αντικείμενο, σε πράγμα (*res*). Κάτι τέτοιο καθίσταται εμφανές με ενέργειες όπως η εξόντωση όχι μόνο ανθρώπων, αλλά ολόκληρων κοινωνικών ομάδων μέσω γενοκτονιών, ομαδικών απελάσεων, φυλετικών διακρίσεων⁹.

Στο χώρο του **ουσιαστικού ποινικού δικαίου** η ανθρώπινη αξία προσβάλλεται με πράξεις όπως οι βασανισμοί, η επιβολή ιδιαίτερα σκληρής και ταπεινωτικής ποινής, η θανατική ποινή¹⁰ και ο πολιτικός θάνατος, η επιβολή ποινών άνευ υπαιτιότητας πχ. αντικειμενική ευθύνη του αγορανομικώς υπευθύνου, γιατί χρησιμοποιούν τον άνθρωπο ως μέσο εκφοβισμού και παραδειγματισμού τρίτων και παραβλέπουν θεμελιώδεις αρχές του ποινικού οικοδομήματος, όπως η αρχή *in dubio pro reo* και *nullum crimen nulla poena sine lege*. Η ανθρώπινη αξία δεν μπορεί να θυσιάζεται χάριν της αποκάλυψης του δράστη ενός εγκλήματος και της καταπολέμησης της εγκληματικότητας. Η ανθρώπινη αξία σταθμίζεται και υπερέχει ακόμη και όταν συγκρούεται με την ανθρώπινη ζωή. Κατά την άποψη του Ανδρουλάκη η ανθρώπινη αξία προσβάλλεται και για το λόγο αυτό θα πρέπει να απαγορεύεται η δια

⁹ Ράικος Α., «Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, Τομ. Β'», σελ. 35 επ.

¹⁰ Δεσποτόπουλος Κ., «Η θανατική ποινή και το νέο Σύνταγμα», ΕΕΝ, 42, σελ. 649 επ.

βίας μετάγγιση αίματος ακόμη και όταν κινδυνεύει η ζωή ενός άλλου ανθρώπου, γιατί μετατρέπει τον άνθρωπο-δότη σε «κονσέρβα αίματος».

Ανάλογη με το άρθρο 2§1 προστασία παρέχει και το άρθρο 7§2 το οποίο προστατεύει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και ορίζει ότι «τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη της υγείας ή άσκηση ψυχολογικής βίας καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται όπως νόμος ορίζει». Το εν λόγω άρθρο αφορά προσβολές οι οποίες δεν καλύπτονται από άλλες συνταγματικές διατάξεις όπως τα άρθρα 6§3, 9§2/Σ. Ως προς την ποινή του θανάτου το άρθρο 7§3/Σ ορίζει ότι προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, γιατί αφαιρεί από τον άνθρωπο και τις τρεις υποστάσεις, αντιμετωπίζοντάς τον ως ανάξιο λόγου, ενώ όπως προειπώθηκε κάθε άνθρωπος είναι φορέας ανθρώπινης αξίας. Στο Ελλ.Σ. η θανατική ποινή δεν επιβάλλεται εκτός από περιπτώσεις που προβλέπονται ειδικά στο νόμο για κακουργήματα τα οποία τελούνται εν καιρώ πολέμου και σχετίζονται με αυτόν. Αρκετοί συγγραφείς τονίζουν ότι η 7παρ.3 είναι αντισυνταγματική διάταξη και προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια θεωρούμενη υπό το πρίσμα του άρθρου 2παρ1, ενώ διατυπώνεται και η αντίθετη γνώμη ότι το άρθρο 7παρ.3 είναι ειδικότερη διάταξη και υπερισχύει του 2παρ.1 και 5παρ.2.

Στο **δικονομικό ποινικό δίκαιο** τόσο κατά την προδικασία όσο και κατά την κύρια διαδικασία ο άνθρωπος δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μέσο για την εξακρίβωση της αλήθειας. Η χρήση ανιχνευτών αλήθειας, οι σωματικές κακώσεις και οι ταλαιπωρίες, η ψυχολογική πίεση μέσω παραπειστικών-παραπλανητικών ερωτήσεων προσβάλλουν ανεπανόρθωτα την ανθρώπινη αξία. Εξάλλου, έρχονται σε αντίθεση με το εγγενές ένστικτο αυτοσυντήρησης του ανθρώπου. Η ομολογία του κατηγορουμένου με τη χρήση τέτοιων μεθόδων δεν αποτελεί νόμιμο αποδεικτικό στοιχείο ακόμη και αν υπάρχει συναίνεσή του.

Στην έννοια της αξίας του ανθρώπου περιλαμβάνεται και η αναγνώριση μιας **ιδιωτικής περιοχής** του καθενός απροσπέλαστη από επιθετικές ενέργειες τρίτων που χρήζει απόλυτης προστασίας (intimsphaere). Η αναγνώριση αυτής της ιδιωτικής περιοχής οδηγεί στην ύπαρξη ενός απολύτου δικαιώματος επί της προσωπικότητας, το οποίο ενεργοποιείται όταν η εν λόγω προσβολή δεν καλύπτεται από ειδικότερες συνταγματικές διατάξεις πχ.το απόρρητο των επιστολών και της ανταπόκρισης (19Σ), το άσυλο της κατοικίας (9Σ), το απαραβίαστο της οικογενειακής ζωής (21Σ), η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης¹¹ (13Σ) κλπ. Υπό αυτήν την έννοια προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας επέρχεται με τη διατήρηση δακτυλικών αποτυπωμάτων και φωτογραφιών στο αρχείο της Ασφάλειας, τη δημοσίευση επιστολών, προσωπικών ημερολογίων και προσωπικών σημειώσεων ή τηλεφωνικών συνδιαλέξεων που αποκτήθηκαν με μέσα υποκλοπής, η δημοσίευση φωτογραφιών που αφορούν την προσωπική ζωή, η επίκληση και προσαγωγή στο δικαστήριο εγγράφων που αφορούν στην ιδιωτική ζωή κάποιου, η αποκάλυψη ιατρικών πιστοποιητικών, η αναγραφή του θρησκέυματος σε δημόσια έγγραφα κλπ. Έχει κριθεί αντιθέτως, ότι δεν αποτελεί προσβολή η υποχρέωση υποβολής φορολογικής δήλωσης προσώπου, έστω και αν φανερώνει την οικονομική κατάσταση αυτού, το αλκοτέστ γιατί διεξάγεται χάριν της οδικής κυκλοφορίας και της ασφάλειας των οδηγών. Ως προς τα αποδεικτικά μέσα που αποκτώνται δια προσβολής συνταγματικώς προστατευομένων δικαιωμάτων ορίζεται ότι δεν επιτρέπεται κατ'αρχήν η αξιολόγηση αυτών υπό του δικαστηρίου. Χάριν όμως υπέρτερων αγαθών, όπως είναι η απόδειξη της αθωότητας κάποιου και μόνο αν είναι το μόνο πρόσφορο για την επίτευξη του σκοπού αυτού, μπορούν να προσαχθούν στο δικαστήριο παρανόμως κτηθέντα αποδεικτικά μέσα.

ΣΤ. Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

¹¹ Παπαδοπούλου Λ., «Περί του θρησκέυματος των ταυτοτήτων», ΤοΣ, 4-5/2000,σελ. 683 επ.

Τα ελληνικά δικαστήρια έχουν έρθει αντιμέτωπα με πληθώρα υποθέσεων και οι αποφάσεις αυτών είναι ιδιαίτερα χρήσιμες προκειμένου να ερμηνευθούν και να διασαφηνισθούν δυσχερείς έννοιες, όπως η έννοια της ανθρώπινης αξίας και η σχέση αυτής με τις παρεμφερείς έννοιες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της προσωπικότητας, καθώς και να προσδιορισθεί, όσο αυτό είναι εφικτό, τι αποτελεί προσβολή της ανθρώπινης αξίας.

1. Η αντισυνταγματικότητα της κατάργησης των ενοχικών δικαιωμάτων (ΟΛΑΠ 40/1998).

Η απόφαση 40/1998 του Ανωτάτου δικαστηρίου αποτελεί απόφαση σταθμό, καθώς επιχειρεί μια ευρύτατη ερμηνευτική προσέγγιση ως προς την έννοια της ανθρώπινης αξίας. Ειδικότερα επιχειρεί να απαντήσει σε τρία βασικά ερωτήματα α) ποια είναι η φύση της διάταξης του άρθρου 2παρ.1 και σε ποια κατηγορία ανήκει, β) ποια η σχέση του άρθρου 2παρ.1 με την προσωπικότητα ως έννοια και γ) ποια η σχέση του άρθρου 2παρ.1 με την προσωπικότητα ως προς την παρεχόμενη προστασία¹².

Ως προς το πρώτο ζήτημα ο ΑΠ επισημαίνει ότι το 2παρ.1 αποτελεί καταστατική αρχή, κανόνα συνταγματικού δικαίου και όχι απλώς ένα ατομικό δικαίωμα. Είναι θεμελιώδης διάταξη και καθιερώνει διττή υποχρέωση, σεβασμού και προστασίας, εκ μέρους της πολιτείας. Ο χαρακτήρας της άλλωστε ως θεμελιώδους διάταξης φαίνεται και από τη λεκτική διατύπωση αυτής. Συγκεκριμένα δεν προβαίνει σε προσδιορισμό του υποκειμένου με φράσεις όπως «έκαστος δικαιούται» ή «έκαστος είναι ελεύθερος», αλλά προβαίνει σε γενική επιβολή, σε υποχρέωση συμμόρφωσης προς όλα τα πολιτειακά όργανα. Το ανώτατο δικαστήριο επισημαίνει τον κατευθυντήριο χαρακτήρα της διάταξης υπό το πρίσμα της οποίας πρέπει να ερμηνεύονται όλες οι

διατάξεις των νόμων (ΑΚ, ΠΚ. ΚΠΔ.κλπ.). Το 2παρ.1 είναι κριτήριο νομιμότητας της δράσης των πολιτειακών οργάνων, έχει την έννοια είτε της τήρησης είτε της εφαρμογής σε συγκεκριμένη περίπτωση κατά την άσκηση αρμοδιότητας. Επιβάλλεται άμεση τήρηση όταν προβαίνουν σε ερμηνεία κανόνα δικαίου ή σε νομοθετική ρύθμιση, ώστε να μην αναιρείται ή να μην αποδυναμώνεται το περιεχόμενο του κανόνα δικαίου. Στην εν λόγω απόφαση εξετάζεται η αντισυνταγματικότητα αναδρομικού νόμου, ο οποίος αίρει συνέπειες πράξεων που συνιστούν ευθεία παράβαση συνταγματικού κανόνα δικαίου ή προσβολή που θεμελιώνεται σε αυτόν ή σε νόμο που αποτελεί συγκεκριμενοποίηση του. Ειδικότερα ο αναδρομικός νόμος αναιρεί αναδρομικά τις συνέπειες πράξεων προσβολής του δικαιώματος βάσει νόμου (34, 57, 59, 932ΑΚ). Οι διατάξεις του ΑΚ συγκεκριμενοποιούν το άρθρο 2παρ.1 ως προς την προστασία της ανθρώπινης αξίας και της προσωπικότητας. Με τη θέσπιση του αναδρομικού νόμου αίρεται η προστασία της ανθρώπινης αξίας που παρέχεται από την κοινή νομοθεσία.

Σχέση ανθρώπινης αξίας – προσωπικότητας ως προς το εννοιολογικό περιεχόμενο και την εγγυητική λειτουργία

Κατά τον ΑΠ πρόκειται για σχέση δύο νομικών εννοιών που έχουν καταστεί νομικοί όροι. Στην αξία του ανθρώπου περιλαμβάνεται κατά το σκεπτικό του ΑΠ η ανθρώπινη προσωπικότητα ως εσωτερικό συναίσθημα τιμής και ως κοινωνική αναγνώριση υπόληψης. Η εγγύηση της αξίας του ανθρώπου αναφέρεται στον άνθρωπο ως φυσικό και κοινωνικό όν, ενώ η προσωπικότητα καλύπτει και στοιχεία της νομικής προσωπικότητας που το δίκαιο αναγνωρίζει ως υποκείμενο δικαίου. Το άρθρο 2παρ.1 βρίσκει εφαρμογή σε κάθε περίπτωση προσβολής του

---

¹² Κασιμάτης Γ., «Η απόφαση 40/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της

ανθρώπου ως φυσικού και κοινωνικού όντος. Αντίθετα, το 5παρ.1, το οποίο εγγυάται την ανάπτυξη της προσωπικότητας, αποτελεί τον εφαρμοστέο κανόνα σε πράξεις προσβολής του προσώπου που δεν θίγουν στην ουσία την ανθρώπινη ιδιότητα αλλά συνιστούν προσβολές συνήθεις στα πλαίσια της συμβίωσης σε μια δημοκρατική κοινωνία¹³. Η εξύβριση για παράδειγμα συνιστά προσβολή της προσωπικότητας κατά τα άρθρα 57επ.ΑΚ. Δεν αντίκειται όμως στο άρθρο 2παρ.1, αλλά στο άρθρο 5παρ.1Σ. Το ίδιο ισχύει και για μια δημοσιευμένη επιστημονική διαπίστωση σε ένα επιστημονικό περιοδικό, ακόμη και αν κριθεί ότι θίγει έμμεσα το αίσθημα τιμής κάποιου δεν υπάγεται απαραίτητως στο 2παρ.1 αλλά στο 5παρ.1 το οποίο σταθμίζεται με άλλα αγαθά, όπως η ελευθερία της επιστήμης και του τύπου.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι α) η εγγύηση της αξίας του ανθρώπου ανθρώπου περιορίζεται μόνο σε εκείνες τις ουσιώδεις ιδιότητες και ποιοτικά στοιχεία της ανθρώπινης οντότητας που δεν υπόκεινται σε περιορισμούς χάριν δημοσίου συμφέροντος ούτε σε στάθμιση με άλλα συνταγματικά δικαιώματα και εγγυήσεις σε περίπτωση σύγκρουσης ή συρροής τους. Αντίθετα, η προσωπικότητα καλύπτει ένα φάσμα στοιχείων και ιδιοτήτων που υπόκεινται στην τριαδική επιφύλαξη του άρθρου 5παρ1Σ (δικαιώματα των άλλων, Σύνταγμα, χρηστά ήθη) β) η εγγύηση της αξίας του ανθρώπου καλύπτει ουσιώδη στοιχεία του ζώντος ανθρώπου ως φυσικού και κοινωνικού όντος, περιλαμβάνει εντούτοις και το κυοφορούμενο όσο και το νεκρό. Η προστασία της προσωπικότητας αναφέρεται αποκλειστικά στο ζώντα άνθρωπο.

ιδιοκτησίας», ΝοΒ, 1999, σελ. 707 επ.

¹³ Κασιμάτης Γ., ο.π., σελ. 713 επ.

Με την απόφαση 40/1998¹⁴ ο ΑΠ¹⁵ έκρινε ως αντισυνταγματικό το άρθρο 45παρ.1 Α και 3 του ν.2172/1993, για το λόγο ότι αναιρεί την παρεχόμενη από τα άρθρα 57, 59, 932 του ΑΚ προστασία της αξίας του ανθρώπου, αφού θεσπίζει απόσβεση των αξιώσεων των προσώπων που έχουν προσβληθεί στην ανθρώπινη αξία μέσω του τύπου και των ΜΜΕ έως το χρονικό σημείο της δημοσίευσής του νόμου αυτού. Κατά τον ΑΠ το ΠΠρΣπάρτης λανθασμένα έκρινε ότι η αξίωση του αναιρεσιβάλλοντος για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης είχε αποσβεσθεί βάσει του ανωτέρου νόμου. Εξάλλου ο ν. 2172/93 έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, που κυρώθηκε μαζί με τη Σύμβαση με το ν.δ.53/1974 και βάσει του άρθρου 28παρ.1Σ αποτελεί εσωτερικό δίκαιο, το οποίο ορίζει ότι «παν φυσικό ή νομικό πρόσωπο δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθεί της περιουσίας αυτού, ειμή δια λόγους δημόσιας ωφέλειας και υπό τους προβλεπόμενους υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου όρους....». Με τη διάταξη αυτή καταχυρώνεται ο σεβασμός της περιουσίας του προσώπου, το οποίο μπορεί να τη στερηθεί μόνο για λόγους δημόσιας ωφέλειας. Στην έννοια της περιουσίας περιλαμβάνονται όχι μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά και όλα τα δικαιώματα «περιουσιακής φύσεως» και τα κεκτημένα οικονομικά συμφέροντα». Κατ'αυτόν τον τρόπο καλύπτονται τα ενοχικά περιουσιακά δικαιώματα και ειδικότερα απαιτήσεις, αναγνωρισμένες ή μη με δικαστική ή διαιτητική απόφαση, ακόμη και απλώς γεννημένες. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται οι αστικές αξιώσεις από αδικοπραξία για καταβολή αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης (297, 298, 299, 57, 59, 932 ΑΚ). Η απόσβεση των απαιτήσεων αυτών αποτελεί αποστέρηση περιουσιακού δικαιώματος χωρίς τη

---

¹⁴ Μπέης Κ., «Η νομολογία της Ολομελείας του ΑΠ το 1998, σχόλιο επί της απόφασης 40/98», Δ 30, σελ.229 επ.

συνδρομή κανενός δικαιολογητικού λόγου και μειώνει σε μεγάλο βαθμό την παρεχόμενη προστασία προκειμένου για προσβολές της ανθρώπινης αξίας. Στην προκειμένη περίπτωση δεν μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 17Σ, γιατί με τη διάταξη αυτή προστατεύεται μόνο η ιδιοκτησία και ιδίως με την έννοια του εμπράγματος δικαιώματος της κυριότητας, ενώ το άρθρο 1ΠΠρΕΣΔΑ προστατεύει γενικώς την περιουσία με την έννοια των εμπράγματων και ενοχικών δικαιωμάτων.

2. «Sex business εν Ελλάδι - κυτταρίτιδα στην οθόνη» (ΕφΑθ. 2151/1994).

Με την αγωγή, η οποία έγινε αρχικώς δεκτή ζητήθηκε αποζημίωση και χρηματική ικανοποίηση από την αναιρεσείουσα εις βάρος της εφημερίδας «Κ.Ελ.», για το λόγο ότι δημοσίευσε άρθρο με γενικό τίτλο «sex business εν Ελλάδι» και στο οποίο περιλαμβάνονταν ειδικότερο άρθρο υπό τον τίτλο «κυτταρίτιδα στην οθόνη». Με τα άρθρα αυτά διαδόθηκαν ψευδή και αναληθή περιστατικά εις βάρος της αναιρεσείουσας τα οποία προσέβαλαν βάναυσα την τιμή και την υπόληψη της ως ηθοποιού και ως πολίτη. Το Εφετείο λανθασμένα με την προσβαλλόμενη απόφαση εξαφάνισε την απόφαση του Πρωτοδικείου το οποίο έκανε δεκτό το αίτημα της αναιρεσείουσας και επιδίκασε αποζημίωση και χρηματική ικανοποίηση. Η απόφαση του Εφετείου βασίστηκε στο άρθρο 45παρ.1 και 3 του ν.2172/93 το οποίο καταργεί τις αστικές αξιώσεις για προσβολές της προσωπικότητας δια του τύπου. Όπως όμως επισημάνθηκε και ανωτέρω η κατάργηση των αξιώσεων για προσβολές της προσωπικότητας αντίκειται στο άρθρο 2παρ1, γιατί μειώνει την παρεχόμενη υπό της Πολιτείας προστασία. Για το λόγο αυτό ζητείται η αναίρεση της προσβαλλόμενης απόφασης, για παραβίαση και για αντισυνταγματικότητα των διατάξεων που εφάρμοσε το εφετείο.

---

¹⁵ Μέλος Θ., «Η προστασία των ενοχικών δικαιωμάτων κατά το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σχόλιο με αφορμή την ΟΛΑΠ 40/98, ΤοΣ 1/2001,

3. Η συνταγματικότητα του θεσμού της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το δημόσιο (ΑΠ 1753/1983).

Η προσωπική κράτηση προβλέπεται από το ν.δ. 356/74 ως μέσο για την είσπραξη δημοσίων εσόδων, παράλληλα με την κατάσχεση κινητών και ακινήτων. Κατά το άρθρο 63 του ΚΕΔΕ η προσωπική κράτηση ενεργείται υπό του διευθυντού του δημοσίου ταμείου μετά από έκδοση εντάλματος, ενώ ως μέσο προστασίας του πολίτη παρέχεται το ένδικο βοήθημα της ανακοπής. Η προσωπική κράτηση έχει κατακριθεί από πολλούς ως θεσμός για το λόγο ότι στερεί την ελευθερία του ανθρώπου, εφόσον αυτός κρατείται σε στενά οριοθετημένο τόπο με απώτατο σκοπό την εξασφάλιση χρηματικών απαιτήσεων. Έχει χαρακτηριστεί θεσμός βάρβαρος, κατάλοιπο του θεσμού της δουλείας¹⁶. Στην αρχαία Ελλάδα και στη Ρώμη οι ελεύθεροι πολίτες δεν μπορούσαν να προσωποκρατηθούν. Μέσο όμως αναγκαστικής εκτέλεσης σε βάρος αυτών ήταν η προσωποκράτηση του δούλου τους. Με το πέρασμα των χρόνων τη θέση των δούλων πήρε ο χρεοφειλέτης. Κατά τον Κ. Μπέη αποτελεί μέσο εξαναγκασμού προς τον οφειλέτη να εμφανίσει την αφανή περιουσία του και μέσο εξαναγκασμού των πλησιεστέρων συγγενών να εξοφλήσουν το χρέος του ορμώμενοι εξ οίκτου. Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι έρχεται σε προφανή αντίθεση με το άρθρο 2παρ.1 και θίγει στο έπακρον την ανθρώπινη αξία, καθώς υποβιβάζει τον άνθρωπο σε απλό μέσο, τον μετατρέπει σε αντικείμενο για την επίτευξη απλώς ενός οικονομικού σκοπού. Στην αξιολογική κλίμακα των άρθρων 9, 63, 73 του ΚΕΔΕ φαίνεται να υπερτερεί η ικανοποίηση της χρηματικής απαίτησης εις βάρος της προσωπικής ελευθερίας, την οποία το άτομο μπορεί να στερηθεί μόνο μετά από άσκηση ποινικής δίωξης και με ειδικά εμπειριστατωμένο ένταλμα (άρθρο 5παρ.1) και της

σελ. 88 επ.

¹⁶ Μαγκάκης Γ., «Η αντισυνταγματικότητα της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το Δημόσιο», ΝοΒ, 1979, σελ. 1553 επ.

αξιοπρέπειας του ανθρώπου (άρθρο 2παρ.1¹⁷). Εξάλλου έρχεται σε αντίθεση και με άλλες βασικές διατάξεις, όπως του άρθρου 6παρ.1, αφού η προσωποκράτηση γίνεται με ένταλμα του διευθυντή του δημόσιου ταμείου ενώ απαιτείται η συνδρομή της δικαστικής αρχής, του άρθρου 20παρ.1 καθώς ο οφειλέτης στερείται του δικαιώματος ακρόασης. Στην σχολιαζόμενη απόφαση το Ανώτατο δικαστήριο δέχτηκε, λανθασμένα, όπως προκύπτει από τις θέσεις που αναπτύχθηκαν ανωτέρω, ότι η συνταγματικότητα του θεσμού δεν κρίνεται βάσει του άρθρου 2 παρ.1 για το λόγο ότι υπάρχουν άλλες ειδικότερες διατάξεις. Παραβλέπει το γεγονός ότι η διάταξη¹⁸ που κατοχυρώνει την ανθρώπινη αξία είναι θεμελιώδης διάταξη που διέπει όλο το δικαιοσύνη οικοδόμημα και τα όρια τα οποία διαγράφει είναι απαραβάτα από όλους. Επομένως ο θεσμός της προσωπικής κράτησης έρχεται σε προφανή αντίθεση με την αξία του ανθρώπου.

4. Οι διατάξεις του ΚΔΔ που επιτρέπουν στο ΙΚΑ την επιβολή προσωποκράτησης αντίκεινται στο Σύνταγμα (ΣΤΕ 1623/2002).

Η μεταστροφή της νομολογίας ως προς το θεσμό της προσωπικής κράτησης είναι εμφανής και από την πρόσφατη μεταστροφή της νομολογίας στην ανωτέρω απόφαση, όπου για πρώτη φορά γίνεται δεκτό, ότι το μέτρο αυτό θίγει την ανθρώπινη αξία και έρχεται σε προφανή αντίθεση με τα άρθρα 2παρ.1Σ και το 5παρ.1. Η προστασία της ανρώπινης αξίας είναι πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας και οφείλει να παρέχει στον καθένα τα απαραίτητα μέσα για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Επομένως, επιβολή κυρώσεων, όπως η προσωπική κράτηση, ιδίως όταν δεν υπάρχει δόλια προσπάθεια

---

¹⁷ Σταματόπουλος, Στ., «ΚΕΔΕ, 63-72, Σ α. 5 παρ. 1, συνταγματικότητα του θεσμού της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το Δημόσιο», Δ, 15, σελ. 171 επ.

¹⁸ Κρουσταλλάκης Ευ., «Η προσωπική κράτηση, ειδικότερα σαν μέσο εκτέλεσης για την είσπραξη δημοσίων εσόδων υπό το πρίσμα του Συντάγματος του 1975», Δ 13, σελ. 244 επ.

απόκρυψης των περιουσιακών στοιχείων , είναι αντισυνταγματική και θα έπρεπε να απαγορεύεται.

5. Η συνταγματικότητα της επιβολής περιορισμών ως προς το δικαίωμα επιλογής συζύγου και συνάψεως γάμου.

Αφετηρία για την ανωτέρω προβληματική υπήρξε η παλαιότερη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας¹⁹, η οποία δεν απέκλειε τη θέσπιση περιορισμών ως προς το δικαίωμα των οργάνων του κράτους για ελεύθερη επιλογή συζύγου και συνάψεως γάμου μετ'αυτής. Η θέσπιση περιορισμών δικαιολογείται για λόγους δημοσίου συμφέροντος, οι οποίοι απορρέουν και από τη φύση του ασκούμενου λειτουργήματος πχ. όργανα ασφαλείας.

α) Η τέλεση γάμου άνευ αδείας ως πειθαρχικό παράπτωμα στα Σώματα ασφαλείας (ΟΛΣΤΕ 395/78).

Η ανωτέρω απόφαση βασίζεται στο άρθρο 1 του ν.δ.1290/72 “περί γάμου των κατωτέρων οργάνων των σωμάτων ασφαλείας, λιμενικού και πυροσβεστικού”, το οποίο ορίζει, ότι οι υπαξιωματικοί των εν λόγω σωμάτων απαγορεύεται να συνάπτουν γάμο άνευ αδείας του αρχηγού του σώματος. Στο άρθρο 2 του νομοθετικού διατάγματος αναφέρονται οι ειδικότερες προϋποθέσεις, οι οποίες πρέπει να συντρέχουν για τη χορήγηση της άδειας. Αυτές είναι α) ο αιτών την άδεια να έχει συμπληρώσει το εικοστό έκτο έτος της ηλικίας του και διετή υπηρεσία από της κατατάξεως β) η μέλλουσα σύζυγος να είναι ελληνίδα υπήκοος, ανεπιλήπτου διαγωγής, αναλόγου μορφώσεως και κοινωνικής θέσεως και αφοσιωμένη στα εθνικά ιδεώδη. Προς χορήγηση της άδειας εξετάζεται και η αφοσίωση στα εθνικά ιδεώδη και των συγγενών της μέχρι β' βαθμού εξ αίματος. Σύμφωνα με το πόρισμα ο αιτών υπέπεσε

---

¹⁹ Παραράς Π., Σύνταγμα 1975, corpus 1, άρθρα 1-50 Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985, σελ. 11 επ.

σε βαρύ πειθαρχικό παράπτωμα γιατί όχι μόνο τέλεσε γάμο άνευ αδείας τον οποίο και απέκρυψε επί μακρό χρονικό διάστημα, αλλά και τέλεσε γάμο με κάποια που δεν συγκέντρωνε τα απαραίτητα προσόντα. Έστω και αν δεν υπήρχε κάτι δυσμενές ως προς το ήθος και τον χαρακτήρα της, οι συγγενείς αυτής εμφανούνται από κομμουνιστικά αισθήματα. Το στοιχείο αυτό επιμετράται στην ποινή του πειθαρχικού παραπτώματος της μη άδειας και της μη αναγγελίας του γάμου. Κατά την ανωτέρω απόφαση του ΣτΕ γίνεται αναφορά στα άρθρα 2παρ.1 και 5παρ.1 που θεσπίζουν την ελεύθερη επιλογή συζύγου και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας μέσω της τελέσεως γάμου, σταθμίζονται όμως τα άρθρα αυτά με το 103παρ.1Σ, το οποίο θέτει περιορισμούς στο δικαίωμα τελέσεως γάμου και στην ελεύθερη επιλογή της συζύγου για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Θεωρεί κατ'επέκταση συνταγματικώς επιτρεπτή την προϋπόθεση της άδειας ενώ διατυπώνει αμφιβολίες ως προς τη συνταγματικότητα της αξιολόγησης του χαρακτήρα της συζύγου. Είναι εμφανές, ότι η απόφαση αυτή παραβλέπει τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της έννομης τάξης και την ανάγκη διασφάλισης της ελευθερής ανάπτυξης της προσωπικότητας, θεσπίζοντας περιορισμούς σε ορισμένες κατηγορίες πολιτών με άμεσο επακόλουθο την μείωση της προσωπικότητας αυτών. Δεν είναι συνταγματικώς ανεκτή η επιβολή υποχρέωσης λήψης άδειας και πολύ περισσότερο η θέσπιση κριτηρίων αναγόμενων στην ηθική, πνευματική κοινωνική και οικονομική θέση της συζύγου. Συνιστά έντονη επέμβαση στην ιδιωτική ζωή του στρατιωτικού υπαλλήλου, βαρεία ηθική μείωση της προσωπικότητας του ιδίου και της συζύγου του και αποδυνάμωση του δικαιώματος συνάψεως γάμου και ιδρύσεως οικογενείας.

Σύμφωνα με την απόφαση 1460/78ΣτΕ το άρθρο 12 της ευρωπαϊκής σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου, με το οποίο έρχονται σε προφανή αντίθεση οι ανωτέρω ρυθμίσεις, αναφέρεται μόνο στο επιτρεπτό αντικειμενικών προϋποθέσεων και κωλυμάτων γάμου και

απαγορεύει την εξάρτηση του γάμου από άδεια της αρχής βάσει υποκειμενικών και εξατομικευμένων κριτηρίων.

β) Άδεια γάμου υπολοχαγού πυροβολικού (ΟΛΣΤΕ 3634/78).

Η απόφαση αυτή εκδόθηκε ύστερα από απόφαση του αρχηγού των ενόπλων δυνάμεων περί απόρριψης αιτήματος υπολοχαγού του πυροβολικού σχετικά με τη χορήγηση άδειας γάμου. Το ΣΤΕ αντιμετώπισε το ζήτημα αν οι διατάξεις του άρθρου 65 του ν.δ.1400/73, το οποίο θεσπίζει προϋποθέσεις σχετικές με το πρόσωπο της συζύγου, είναι σύμφωνες με τα άρθρα 2παρ.1 και 5παρ.1 του Συντάγματος. Αν και η ανωτέρω απόφαση δεν καταλήγει σε κάποιο συμπέρασμα, διότι αρκείται στο γεγονός της μη ύπαρξης λόγων σχετικών με την απόρριψη χορήγησης άδειας γάμου και δεν επεκτείνεται στην αντισυνταγματικότητα της θέσπισης ουσιαστικών προϋποθέσεων, ωστόσο, είναι προφανές, ότι τέτοιου είδους ρυθμίσεις έρχονται σε προφανή αντίθεση με την αξία του ανθρώπου, ως έλλογο και συνειδητό όν, δηλαδή ως πρόσωπο, και με την ελευθερία του κάθε ανθρώπου να διαμορφώνει την προσωπικότητα του, στο περιεχόμενο της οποίας εντάσσεται και η ελευθερία επιλογής συζύγου. Ελευθερία και ισότητα συνθέτουν το περιεχόμενο της ανθρώπινης αξίας.

6. Η μαγνητοταινία ως συνταγματικά απαγορευμένο αποδεικτικό μέσο.

α) Η υπόθεση της ιδιόγραφης διαθήκης (ΟΛΑΠ 1/2001).

Κατά το άρθρο 444 αριθ.3 του ΚΠολΔ ιδιωτικά έγγραφα θεωρούνται και οι φωτογραφικές ή κινηματογραφικές αναπαραστάσεις, φωνοληψίες και κάθε άλλη μηχανική απεικόνιση. Η μαγνητοταινία εντάσσεται επομένως στην κατηγορία των ιδιωτικών εγγράφων. Φαίνεται κατ'αρχήν επιτρεπτή η χρήση αυτής ως αποδεικτικό μέσο. Βάσει του άρθρου 2παρ.1, το οποίο προστατεύει την ανθρώπινη αξία, η εν αγνοία και χωρίς τη συναίνεση ενός εκ των συνομιλητών καταγραφή της ιδιωτικής συνομιλίας, ενέχει παγίδευση του προσώπου αυτού και

θίγει σε υπέρτατο βαθμό την προσωπικότητα αυτού, καθώς τον υποβιβάζει σε απλό αντικείμενο μιας αποδεικτικής διαδικασίας και ταυτόχρονα του εμποίζει το φόβο, ότι κάθε του κίνηση και συνομιλία καταγράφεται, ότι η ζή του υπονομεύεται, με άμεσο επακόλουθο να περιορίζεται η προσωπική του ελευθερία (5παρ.1), η οποία εντάσσεται στη γενικότερη έννοια της ανθρώπινης αξίας. Για το λόγο αυτό δεν μπορεί να προσκομισθεί και αξιολογηθεί ως αποδεικτικό μέσο μαγνητοταινία στην οποία αναφέρεται, ότι η θανούσα, όπως προκύπτει από το περιεχόμενο μαγνητοταινίας κατοχής του αναιρεσιβλήτου, είχε καταστήσει μοναδικό κληρονόμο την αναιρεσειούσευσά.

β) Υποκλοπή συνομιλιών συζύγου για μοιχεία και άμβλωση (Βούλευμα ΕφΘεσ 189/81).

Ανάλογη υπήρξε και η στάση του Εφετείου Θεσσαλονίκης σχετικά με τη δια υποκλοπής φωνοληψία, εν αγνοία του ομιλούντος, παρ'οιουδήποτε και αν γίνεται (ιδιώτου, δημοσίας υπηρεσίας πχ.στρατού, αστυνομίας.) αποτελεί παράνομο αποδεικτικό μέσο κατά 177,178,179 ΚΠΔ, 444,438,439 ΚΠολΔ και 2παρ.1, 5παρ.1Σ. Ειδικότερα, θίγουν εκείνη την απολύτως απροσπέλαστη περιοχή του ατόμου στην οποία δικαιούται να παραμείνει απολύτως μόνος (intimsphaere) και η οποία αναπτύσσει ενέργεια erga omnes. Δεν βασίζεται επομένως στο νόμο η πρόταση του Εισαγγελέα, προκειμένου να διαταχθεί περαιτέρω ανάκριση προς απομαγνητοφώνηση των υπό του εκκαλούντος πολιτικώς ενάγοντος προσαχθέντων μαγνητοταινιών, οι οποίες περιέχουν φωνοληψίες της κατηγορουμένης συζύγου.

7. Υπόθεση όρκου καθηγητή Πανεπιστημίου (ΕφΑθ 3796/79).

Κατά το άρθρο 218παρ.1 ΚΠΔ ο μάρτυρας οφείλει προ της επ' ακροατηρίω εξετάσεως του επί ποινή ακυρότητος να ορκιστεί δημόσια με θρησκευτικό όρκο κατά το άρθρο 220παρ.2 ΚΠΔ. Σε περίπτωση που ο μάρτυρας πρεσβεύει θρησκεία που δεν επιτρέπει τον όρκο, δίδεται όρκος με επίκληση της τιμής και της συνείδησης. Όταν συγκρούεται

έννομο καθήκον με ηθικοκοινωνικό καθήκον, η εκπλήρωση του δευτέρου δεν αποκλείει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης, αλλά ενδεχομένως τον καταλογισμό, λόγω της ψυχικής πίεσεως στην οποία βρίσκεται ο δράστης. Στην προκειμένη υπόθεση ο κατηγορούμενος τυγχάνει Δικηγόρος και καθηγητής της Φιλοσοφίας του δικαίου στην Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών. Σε έργο του δημοσίευσε μελέτη περί όρκου στην οποία υποστηρίζει ότι η δόση όρκου υπό του εξεταζόμενου ως μάρτυρα αποτελεί μείωση αυτού και προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η δόση όρκου από τον ίδιο έρχεται σε προφανή αντίθεση με τις αντιλήψεις του και θέλοντας να δείξει συνέπεια προς τα διδάγματά του αρνείται αυτή. Η πράξη του είναι μη καταλογιστή και κρίνεται για το λόγο αυτό αθώως.

8. Υπόθεση κατοχής ναρκωτικών (ΤρΠλΘεσ 980/1983).

Σύμφωνα με το άρθρο 2παρ.1 ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας. Στην αξία του ανθρώπου εντάσσεται και η προσωπικότητα. Η ελευθερία αποτελεί το κύριο περιεχόμενο της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, το οποίο πρέπει να γίνεται σεβαστό από όλα τα πολιτειακά όργανα και δεν παύει να υπάρχει ακόμη και αν το άτομο διαπράξει κάποιο έγκλημα μέχρι της οριστικής δικαστικής απόφασης. Είναι επομένως σύμφωνη με την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας η αντικατάσταση του όρου προφυλάκιση με τον όρο προσωρινή κράτηση. Η προφυλάκιση με τη σημερινή δομική μορφή και οργάνωση των φυλακών, έχει σαν αποτέλεσμα την καταράκωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και την επιδείνωση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς του φυλακισμένου. Ορθώς, λοιπόν, αντικαταστάθηκε ο όρος «προφυλάκιση» με τον όρο «προσωρινή κράτηση». Ο πρώτος όρος οδηγεί σε σφαλερά συμπεράσματα, καθώς φαίνεται να προδικάζει την οριστική φυλάκιση. Με το νέο νόμο περέχεται αυξημένη προστασία και διευρύνονται η εγγύησεις της ανθρώπινης αξίας. Η προσωρινή κράτηση

είναι δυνητική για κάθε κακούργημα και πλημμέλημα, γιατί το άτομο είναι κατά τεκμήριο αθώο. Επιτρέπεται υπό ορισμένες προϋποθέσεις και εφόσον δεν μπορούν να επιβληθούν περιοριστικοί όροι. Συνεκτιμάται η συμπεριφορά του δράστη πριν τη διάπραξη του εγκλήματος, το κοινωνικό και μορφωτικό υπόβαθρο και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Πρόκειται όχι απλά για αντεγληματική διάταξη, αλλά για διάταξη με γενικότερο ανθρωπιστικό περιεχόμενο, καθώς προκρίνει την αξία του ανθρώπου, κάθε ανθρώπου ακόμη και του εγκληματία. Στην εν λόγω υπόθεση ο κατηγορούμενος εισήγαγε από τη Δ. Γερμανία μικρή σχετικά ποσότητα ινδικής κάναβης για λογαριασμό δικό του και ενός φίλου του. Ενώ συνελήφθει να κατέχει το χασίς απέδειξε και άλλα 3γραμ.τα οποία και παρέδωσε. Είναι φοιτητής στη σχολή δημοσιογραφίας του ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου και από εξετάσεις αποδείχθηκε ότι δεν είναι τοξικομανής και δεν έχει διαπράξει άλλο αδίκημα μέχρι σήμερα. Για τους λόγους αυτούς και εξαιτίας του νεαρού της ηλικίας του δεν επιβάλλεται η ποινή της προσωρινής κράτησης.

9. Υπόθεση αλλαγής φύλου (ΠλημΑθ 4636/77).

Αντικείμενο της συγκεκριμένης απόφασης είναι η δυνατότητα διαταγής πραγματογνωμοσύνης σε άτομο που έχει υποβληθεί σε επέμβαση αλλαγής φύλου και δεν φέρει τα γυναικεία ανατομικά στοιχεία. Όπως διατυπώνεται στο αιτιολογικό της απόφασης αντικείμενο του εγκλήματος της εκμετάλλευσης πόρνης είναι γυναίκα κατ'επάγγελμα εκδιδομένη. Απαραίτητο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος είναι το γυναικείο φύλο. Προ του έτους 1974 η μηνύτρια και πολιτικώς ενάγουσα ήταν άνδρας και στις αρχές του έτους αυτού υποβλήθηκε σε επέμβαση αλλαγής φύλου. Ο κατηγορούμενος υποστηρίζει ότι παρά τη χειρουργική επέμβαση η φερόμενη ως παθούσα δεν είναι γυναίκα, διότι δεν είχε ποτέ τα γυναικεία ανατομικά στοιχεία και ζητά την διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης για τη

διαπίστωση αυτού. Ο πληρεξούσιος της πολιτικώς ενάγουσας δήλωσε, ότι δεν δέχεται η πολιτικώς ενάγουσα να υποβληθεί σε πραγματογνωμοσύνη, διότι όπως προκύπτει και από το δελτίο αστυνομικής ταυτότητας είναι γυναίκα. Θεωρεί επομένως, προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, να υποβληθεί σε νέα εξέταση από πραγματογνώμονες. Το δικαστήριο ορθώς δέχτηκε, ότι ουδείς άνθρωπος εντός της επικράτειας υποχρεούται να ανεχθεί την εξέταση του σώματός από πραγματογνώμονες. Ο εξαναγκασμός του ανθρώπου να υποβληθεί σε εξέταση αποτελεί προσβολή της αξιοπρέπειας κατά το Ελληνικό Σύνταγμα και τα άρθρα 2παρ.1 και 5παρ.1, γιατί τον καθιστά αντικείμενο μιας διαδικασίας και τον μειώνει ηθικά και κοινωνικά τόσο απέναντι στο δικαστήριο όσο και απέναντι στο κοινωνικό σύνολο.

10. Υπόθεση βιασμού (ΠλημΑθ 10541/76).

Σύμφωνα με την απόφαση του δικαστηρίου συνιστά καθήκον του δημοσιογράφου η τήρηση εχεμύθειας ως προς τις πηγές του. Ουδείς δύναται να εξαναγκασθεί σε έκφραση στοχασμού ή γνώμης, όταν προσβάλλεται δι αυτού η αξία του ανθρώπου. Ειδικότερα ο δημοσιογράφος ασκεί λειτούργημα ύψιστης κοινωνικοπολιτικής σημασίας και επιβάλλεται ως επαγγελματικό καθήκον η τήρηση πλέγματος υποχρεώσεων όσον αφορά τις πηγές του. Στην προκειμένη περίπτωση η άρνηση του κατηγορούμενου για ψευδορκία συγγραφέα να αποκαλύψει τις πηγές του είναι δικαιολογημένη καθ'όσον η αποκάλυψη της παθούσας ενέχει προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς της, και θίγει σε μεγάλο βαθμό την τιμή και την υπόληψή της. Η ανθρώπινη αξία είναι υπέρτερο αγαθό και δεν πρέπει να σταθμίζεται με δημοσιογραφικές αποκαλύψεις και επιτυχίες, ακόμη και αν το έργο του εκάστοτε συγγραφέα έχει κοινωνικό αντεγκληματικό σκοπό πχ. αποκάλυψη του δράστη ενός εγκλήματος. Πόσο μάλλον στην εν λόγω υπόθεση που η αποκάλυψη ή ο προσδιορισμός της παθούσας

είναι άνευ αντικειμένου, καθώς έχει παρέλθει η τρίμηνη προθεσμία, χωρίς να υποβληθεί έγκληση κατά των βιαστών και βασανιστών αυτής.

11. Σύμβαση εργασίας και προσβολή της προσωπικότητας. Υπόθεση Boeing-727(ΑΠ 3667/1978).

Το πεδίο των εργασιακών σχέσεων, εξ αιτίας κυρίως της σχέσης εξάρτησης του εργαζόμενου από τον εργοδότη, μπορεί ευχερώς να καταστεί ένας χώρος καταπάτησης των ανθρώπινων αξιών και προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και προσωπικότητας. Για το λόγο αυτό η προστατευτική του άρθρου 2παρ.1 ισχύς επεκτείνεται και στις σχέσεις εργοδότη- μισθωτού.

Από τα άρθρα 57, 58, 59, 914 και 932 του ΑΚ σαφώς προκύπτει, ότι ο μισθωτός δικαιούται να ζητήσει από τον εργοδότη την πληρωμή χρηματικού ποσού για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, την οποία υπέστη δια παρανόμου και υπαιτίου προσβολής της προσωπικότητας και της επαγγελματικής υπολήψεως. Η ενάγουσα προσλήφθηκε με σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου για μεταβατική εκπαίδευση στο εταιρικό σχολείο του αεροδρομίου του Ελληνικού και με σκοπό τη λήψη άδειας ασκήσεως επαγγέλματος. Η ενάγουσα διετέθη σε πτήσεις με αεροσκάφη τύπου boeing 707, 727, 720 και 45- ΠΑ. Η εναγομένη άλλαξε χωρίς ειδοποίηση το πρόγραμμα πτήσεων της ενάγουσας και όταν η τελευταία αρνήθηκε να συμμορφωθεί, διότι η αλλαγή έγινε άνευ γνωστοποίησεως και λήψης άδειας εγκρίσεως από την επιθεώρηση εργασίας της επιβλήθηκε η ποινή της πενθημέρου παύσεως. Η ενάγουσα άσκησε έφεση και επανήλθε τελικώς στην υπηρεσία. Ζητεί όμως αποζημίωση γιατί προσεβλήθη στην προσωπικότητά της, καθώς όχι μόνο μειώθηκε ηθικά έναντι των συναδέλφων της, αλλά και στερήθηκε της απαραίτητης μορφώσεως και επαγγελματικής καταρτήσεως, η οποία είναι απαραίτητη για τη μετέπειτα επαγγελματική σταδιοδρομία. Προσεβλήθει επομένως στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, αναπόσπαστο στοιχείο της οποίας είναι η υλική,

πνευματική και κοινωνική υπόσταση του ανθρώπου στα πλαίσια ενός οργανωμένου συνόλου.

12. Η μη πραγματική απασχόληση του μισθωτού ως λόγος προσβολής της προσωπικότητας. Υπόθεση του πτυχιούχου της σχολής μηχανικών της Πολεμικής Αεροπορίας (ΑΠ 875/86).

Εκ του συνδυασμού των διατάξεων των άρθρων 648, 652 και 653 ΑΚ προκύπτει ότι ο μισθωτός υποχρεούται να παρέχει την συμφωνηθείσα εργασία, ενώ ο εργοδότης υποχρεούται να καταβάλλει τον συμφωνηθέντα ή ειθισμένο μισθό χωρίς να υπέχει υποχρέωση απασχολήσεως του μισθωτού κατά τους όρους της συναφθείσης εργασιακής σύμβασης, εκτός αν ανέλαβε ρητώς ή σιωπηρώς υποχρέωση ταύτην. Υποχρέωση του εργοδότη προς απασχόληση του μισθωτού δεν προκύπτει ούτε εκ των διατάξεων των άρθρων 2παρ.1Σ, 5παρ.1Σ και 25παρ.1Σ. Το άρθρο 23παρ.1 του ν 1264/82 προβλέπει ποινική κύρωση εις βάρος του εργοδότη, ο οποίος δεν απασχολεί πραγματικά τον εργαζόμενο. Ο μισθωτός του οποίου την εργασία δεν απεδέχθη ο εργοδότης, χωρίς να έχει καταγγείλει τη σύμβαση ή να έχει λήξει ο συνομολογηθείς χρόνος εργασίας, έχει αξίωση προς πληρωμή των αποδοχών του κατά το άρθρο 656ΑΚ, λόγω υπερημερίας του εργοδότη. Κατά την άποψη του Στ.Βλαστού πριν από τη θέση σε ισχύ της ρύθμισης του άρθρου 23παρ.1 του νόμου 1264/82 δεν υπήρχε διάταξη που να καθιερώνει υποχρέωση του εργοδότη προς πραγματική απασχόληση του εργαζομένου. Η ανυπαρξία όμως συγκεκριμένης θετικής ρύθμισης δεν σημαίνει ότι το κενό είναι εκούσιο. Και αυτό γιατί η εργασία είχε πάντοτε για τον εργαζόμενο πέρα από την υλική-χρηματική αξία και έντονα ηθικό χαρακτήρα. Συμβάλλει στην ανάπτυξη και των τριών υποστάσεων του ανθρώπου, υλικής, πνευματικής και κοινωνικής. Ειδικότερα, όταν η μη πραγματική απασχόληση στερεί από τον άνθρωπο τη δυνατότητα επαγγελματικής εξέλιξης και αναγνώρισης

στο χώρο της εργασίας, τον υποβιβάζει σε απλό εκτελεστή μηχανικών κινήσεων και του στερεί τη χαρά της ηθικής ικανοποίησης. Ως προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας χαρακτηρίζεται και η παράλειψη προαγωγής μισθωτού. Σύμφωνα με τον Βλαστό και πριν τη θέση σε ισχύ του κανόνα που επιβάλλει ποινική κύρωση στον εργοδότη υπήρχε τέτοια υποχρέωση βασιζόμενη στην ανάγκη προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της καλής πίστης και των χρηστών ηθών.

**13. Προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας μέσω της ευκαιριακής συγκρότησης πειθαρχικών συμβουλίων (ΣΤΕ 789/90).
Υπόθεση του μονίμου Αρχισμηγιά.**

Οι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων δεν είναι μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι κατά την έννοια του άρθρου 103Σ. Η ευκαιριακή όμως συγκρότηση πειθαρχικών συμβουλίων από τον ασκούντα την πειθαρχική δίωξη, ενόψει συγκεκριμένης υποθέσεως και χωρίς ο νόμος να θέτει ειδικά αντικειμενικά κριτήρια για την επιλογή των μελών τους, αντίκειται στις συνταγματικές διατάξεις περί σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ελεύθερας αναπτύξεως της προσωπικότητας. Στην προκειμένη περίπτωση και βάσει του νόμου 2342/53, όπως έχει συμπληρωθεί από το άρθρο 5 του ν.δ. 3064/54, ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας ως πειθαρχικώς προϊστάμενος επιβάλλει ορισμένες πειθαρχικές ποινές, εάν κρίνει ότι το παράπτωμα είναι βαρύτερο παραπέμπει τον υπαξιωματικό ενώπιον του Πειθαρχικού συμβουλίου. Το συμβούλιο αυτό συγκροτείται κάθε φορά για ορισμένη υπόθεση και με την ίδια πράξη για την οποία παραπέμπεται ο πειθαρχικά διωκόμενος, από αξιωματικούς που επιλέγονται ελεύθερα, βάσει του βαθμού τους. Η ευκαιριακή όμως συγκρότηση προσβάλλει την ανθρώπινη αξία και αναιρεί την αξιούμενη από το άρθρο 2παρ.1 προστασία υπό της πολιτείας. Ταυτόχρονα έρχεται σε αντίθεση και με το άρθρο 5παρ.1 που καθιερώνει την ελεύθερη ανάπτυξη της

προσωπικότητας του πολίτη και θέτει την πολιτεία εγγυήτρια δύναμη της ζωής, υγείας, τιμής και αξιοπρέπειας του ανθρώπου.

14. Υπόθεση Ανδρουλάκη Μν (ΜονΠρωτΑθ 5208/2000- ασφ. μέτρα) - τελευταίος πειρασμός (ΜονΠρωτΑθ 17115/1988) - Λεξικό Μπαμπινιώτη (ΑΠ 13/1999).

Στην ανωτέρω απόφαση εξετάζεται η σχέση δύο συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, αυτό της ελευθερίας της έκφρασης και της καλλιτεχνικής ελευθερίας σε σχέση με την ανθρώπινη αξία και το δικαίωμα στην προσωπικότητα. Το δικαστήριο ορίζοντας την προσωπικότητα ως έννοια περιλαμβάνει σε αυτήν κάθε αγαθό που συνδέεται στενά με το πρόσωπο, ως φυσική, ηθική, κοινωνική και πνευματική οντότητα, όπως είναι η τιμή, η υπόληψη, η ελευθερία κλπ. Μεταξύ των διαφόρων εκδηλώσεων της προσωπικότητας περιλαμβάνεται και η ψυχική υπόσταση, ο ψυχικός συναισθηματικός κόσμος. Επομένως, το θρησκευτικό συναίσθημα, όπως και κάθε συναίσθημα, αφορά και αναφέρεται στην προσωπικότητα και ειδικότερα στην ψυχική υπόσταση του ανθρώπου και καθυβρίζεται κάθε φορά που καθυβρίζεται και το θρήσκευμα στο οποίο πιστεύει το πρόσωπο αυτό. Στο άρθρο 14παρ.1 κατοχυρώνεται η ελευθερία της έκφρασης και διάδοσης στοχασμών και στο άρθρο 16παρ1 η ελευθερία της τέχνης. Το Σύνταγμα θέτει μόνο ειδικούς περιορισμούς όσον αφορά στο δικαίωμα έκφρασης στο μέτρο που δεν θίγουν τον πυρήνα αυτού. Τέτοιου είδους περιορισμό συνιστά η κατάσχεση. Από το μέτρο αυτό όμως ρητά στο άρθρο 16 εξαιρείται η ελευθερία της τέχνης που δεν υπόκειται σε κανέναν περιορισμό. Η ανωτέρω απόφαση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «ως τέχνη ορίζεται κάθε δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας. Συνταγματικά ανεπίτρεπτη η απαγόρευση κυκλοφορίας λογοτεχνικού βιβλίου με δικαστική απόφαση, δεδομένου ότι η κατ' εξαίρεση δυνατότητα κατάσχεσης εντύπων άρθρο 14παρ.3 και 4 Σ. δεν ισχύει για τα καλλιτεχνικά έργα. Οι αναφορές λογοτεχνικού βιβλίου σε

σεξουαλικές σχέσεις του Χριστού δεν συνεπάγονται την προσβολή του θρησκευτικού συναισθήματος, λαμβανομένου υπόψη, ότι το βιβλίο κινείται στη σφαίρα της φαντασίας και στο χώρο της αλληγορίας, ώστε οι περιεχόμενες σε αυτό φράσεις να μην μπορούν να εκληφθούν με την κυριολεκτική τους σημασία. Η καλλιτεχνική ελευθερία και η ελευθερία της έκφρασης υπερισχύουν του δικαιώματος στην προσωπικότητα, εφόσον δεν προσβάλλεται η ανθρώπινη αξία».

Το δικαστήριο ορθώς συμπεριέλαβε στο περιεχόμενο της προσωπικότητας το θρησκευτικό συναίσθημα, γιατί είναι στοιχείο προσδιοριστικό της ταυτότητας του ατόμου και το εντάσσει σε μια ευρύτερη θρησκευτική ομάδα. Επομένως, μπορεί κάποιος να προσβληθεί στην προσωπικότητα αν κάποιος τρίτος διαδίδει αρνητικές και αναληθείς φήμες που αφορούν στους οπαδούς αυτής της θρησκείας ή αναφέρονται στον ιδρυτή αυτής, οπότε κατ'επέκταση αντανακλούν στους οπαδούς. Το εν λόγω βιβλίο δεν αποδίδει στον ιδρυτή της θρησκείας αρνητικές ιδιότητες, αλλά κινούμενο στη σφαίρα της φαντασίας τον παρουσιάζει με ανθρώπινες ιδιότητες. Η αγορά του βιβλίου είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης του αναγνώστη, ο οποίος συχνά είναι ενημερωμένος για το περιεχόμενο του βιβλίου που αγοράζει. Εξάλλου ως έργο τέχνης δεν μπορεί να υπαχθεί στους περιορισμούς του 14Σ. Ο συγγραφέας και ο εκδότης μπορούν να επικαλεστούν την ελευθερία της τέχνης σε ενδεχόμενο περιορισμό. Το Μον.Πρ.Αθ. στην απόφαση 17115/1988 βασιζόμενη στο προκλητικό περιεχόμενο της ταινίας «Τελευταίος Πειρασμός» του Μάρτι Σκορσέζε εσφαλμένως δέχτηκε ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση της ελευθερίας της τέχνης. Από το περιεχόμενο όμως του 16παρ.1 προκύπτει ότι προστατεύεται όχι μόνο η δημιουργία αλλά και η διάδοση των έργων τέχνης. Το γεγονός ότι η καλλιτεχνική ελευθερία κατοχυρώνεται χωρίς ρητούς περιορισμούς δεν σημαίνει ότι δεν υπόκειται και σε κανενός είδους περιορισμό. Εξάλλου, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται, ότι όλες οι

διατάξεις είναι ισοδύναμες με εξαίρεση την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που υπερισχύει και αποτελεί ερμηνευτικό κανόνα όλων. Το κρίσιμο ζήτημα είναι πως θα χαραχθούν τα όρια μεταξύ των συγκρουόμενων διατάξεων. Σύμφωνα με την πρόσφατη νομολογία του ΑΠ 13/1999 «υπόθεση Λεξικού Μπαμπινιώτη» η επιστημονική ελευθερία υπερέχει του δικαιώματος της προσωπικότητας και δικαιολογεί προσβολές αυτής, πλην των περιπτώσεων που θίγεται η ανθρώπινη αξία. Η απόφαση αυτή προστατεύει πλήρως την ελευθερία της τέχνης χωρίς να αίρει και την ανάγκη σεβασμού της ανθρώπινης αξίας. Ειδικότερα δεν κρίνεται σκόπιμη η απαγόρευση κυκλοφορίας του εν λόγω βιβλίου, καθώς γίνεται περισσότερο για λόγους αποτροπής και μη επανάληψης των ταραχών γεγονός που δεν δικαιολογεί τον υπέρμετρο περιορισμό του δικαιώματος της καλλιτεχνικής ελευθερίας.

Z. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ

Η ανθρώπινη αξία έχει απασχολήσει εκτός από τις δικαστικές και τις ανεξάρτητες διοικητικές αρχές, οι οποίες έχουν συσταθεί προς όφελος και για την προστασία του πολίτη.

1. Συνήγορος του Πολίτη- Πόρισμα 12959/99/2.2 (20-12-1999). Προσβολή της αξιοπρέπειας. Αναρμοδιότης του Συνηγόρου του Πολίτη.

Σύμφωνα με το πόρισμα αυτό «η προστασία της προσωπικότητας και ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, όπως εξειδικεύονται μάλιστα στην προστασία του ιδιωτικού βίου του καθενός, αποτελούν θεμελιώδεις κατακτήσεις του νομικού μας πολιτισμού και συγκαταλέγονται στον πυρήνα των κρίσιμων εκείνων καθηκόντων της πολιτείας, η ικανοποιητική εκπλήρωση των οποίων της προσδίδει επαξίως τον χαρακτηρισμό ως γνήσια φιλελεύθερης και δημοκρατικής». Για το λόγο αυτό υπάρχουν στο ισχύον σύνταγμα διατάξεις που αποσκοπούν στην διαφύλαξη των εννόμων αγαθών της αξιοπρέπειας και του ιδιωτικού βίου (άρθρα 2παρ.1, 5παρ.1 και 9παρ1.). Η ελληνική

πολιτεία λαμβάνει υπόψη, με σκοπό να καταστήσει αποτελεσματικότερη την προστασία του ανθρώπου, ότι πηγή διακινδύνευσης της προσωπικότητας του ανθρώπου είναι όχι μόνο τα όργανα του κράτους, αλλά και οι ιδιώτες, οι οποίοι λόγω της δεσπίζουσας θέσης μέσα στην οικονομική και κοινωνική ζωή έχουν τη δυνατότητα να παρεμβαίνουν στη ζωή άλλων πολιτών.

Στην κατηγορία αυτή των ιδιωτικών φορέων υπάγονται τα ιδιωτικά μέσα μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας και ιδίως τα ραδιοτηλεοπτικά, κυρίως λόγω των μεγίστης εμβέλειας μηνυμάτων που μεταδίδουν και της ικανότητας να διεγείρουν στο κοινό τους άμεσες συγκινησιακές φορτίσεις. Ο Έλληνας νομοθέτης με το άρθρο 3 του ν.2328/95 εισαγει μια σειρά διατάξεων που αποβλέπουν στην αποτελεσματική προστασία της προσωπικότητας, της αξιοπρέπειας και του ιδιωτικού βίου από προσβολές προερχόμενες από τα ΜΜΕ. Ο έλεγχος της τήρησης των διατάξεων έχει ανατεθεί στο Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης. Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας συμπληρώνεται από το ν.2472/1997, σχετικά με την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, οι οποίες απαγορεύουν τη συλλογή «ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων». Η εποπτεία της τήρησης των διατάξεων έχει ανατεθεί στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Ο Συνήγορος του Πολίτη εκδηλώνει σε κάθε ευκαιρία την ευαισθησία του σε ζητήματα προστασίας της αξιοπρέπειας. Ωστόσο, στην αρμοδιότητά του δεν εμπίπτει ο έλεγχος της δραστηριότητας ιδιωτικών επιχειρήσεων, όπως οι επιχειρήσεις ΜΜΕ. Αρμόδια όργανα είναι το Ε.Σ.Ρ. και η Α.Π.Δ.Π.Χ.

2. Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (Απόφαση 100/2 (26-1-2000) - καταχώριση σε αρχείο εικόνων ερωτικής ζωής. Υποθέσεις Κορκολή, Ασλάνη.

Η εταιρία Ε. Τριανταφυλλόπουλος και Σια ΕΕ συγκρότησε αρχείο με βάση κασέτα και προσωπικό ημερολόγιο που εστάλησαν, όπως

δηλώνει ο ίδιος ο δημοσιογράφος, μέσω ταχυδρομίου. Στο αρχείο αυτό περιλαμβάνονταν μεταξύ των άλλων ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα από την ερωτική ζωή του τραγουδιστή Στέφανου Κορκολή και του σχεδιαστή μόδας Μιχάλη Ασλάνη. Στην εκπομπή με τίτλο «Κίτρινος Τύπος» του τηλεοπτικού σταθμού εθνικής εμβέλειας ALPHA έγινε χρήση των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων από το πιο πάνω αρχείο. Ως προς τον πρώτο προβλήθηκαν εικόνες που αφορούσαν την ερωτική του ζωή, ενώ ως προς τον δεύτερο αναγνώσθεισαν αποσπάσματα από το προσωπικό του ημερολόγιο. Της εκπομπής αυτής είχε προηγηθεί προειδοποιητική εκπομπή σχετικά με την επικείμενη αποκάλυψη του περιεχομένου. Των δεδομένων αυτών έγινε χρήση χωρίς τη συναίνεση των προσώπων. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του νόμου 2472/97 επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι «κάθε εργασία που πραγματοποιείται από το δημόσιο ή από νπδδ ή νπιδ ή ένωση προσώπων ή φυσικό πρόσωπο με ή χωρίς τη βοήθεια αυτοματοποιημένων μεθόδων και εφαρμόζονται σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα όπως η συλλογή, η καταχώριση, η οργάνωση, η διατήρηση, η αποθήκευση, η τροποποίηση, η εξαγωγή, η χρήση, η διαβίβαση, η διάδοση ή κάθε άλλης μορφής διάθεση, η συσχέτιση ή ο συνδυασμός ,η διασύνδεση, η δέσμευση, η διαγραφή, η καταστροφή». Οι ανωτέρω ενέργειες του δημοσιογράφου εμπίπτουν στην έννοια της επεξεργασίας.

Από το Σύνταγμα (άρθρα 2παρ1, 5παρ.1 και 9παρ.1) ανάγεται σε πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, από την οποία απορρέει ως ειδικότερη εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας το δικαίωμα πληροφορικής αυτοδιάθεσης του ατόμου. Από το Σύνταγμα απορρέει επίσης σε ευθεία αντιστοίχιση με την αξίωση του κοινού για ενημέρωση, η οποία δεν καταχυρώνεται ρητά στο Σύνταγμα, είναι όμως αναγκαία συνέπεια του δικαιώματος συμμετοχής του καθενός στην κοινωνική, οικονομική και

πολιτική ζωή της χώρας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5παρ1, το δικαίωμα του τύπου να ενημερώνει το κοινό. Η κρίση για το ποιο δικαίωμα επικρατεί πάνω στο άλλο δεν είναι κρίση γενική in abstracto, αλλά κρίνεται κάθε φορά κατά περίπτωση in concreto. Στην υπό κρίση υπόθεση η νομιμότητα της επεξεργασίας με τη μορφή συλλογής και χρήσης εικόνων και ανάγνωσης επίμαχων σελίδων από το προσωπικό ημερολόγιο υπόκειται στην κρίση αν το δικαίωμα ενημέρωσης του κοινού απαιτούσε στη συγκεκριμένη περίπτωση και τη χρήση αυτών. Κατά το σκεπτικό όμως της ανωτέρω απόφασης η αξίωση του κοινού για ενημέρωση δεν φτάνει μέχρι του σημείου να απαιτεί να λαμβάνει γνώση ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την προσβολή της αξίας του ανθρώπου με εξευτελισμό ή διαπόμπευση, έστω και αν αυτά είχαν ή όχι σημασία για τη θεμελίωση του αξιόποινου χαρακτήρα συγκεκριμένων πράξεων. Τη ίδια άποψη έχει και η ΕΣΗΕΑ ο κώδικας δεοντολογίας της οποίας ορίζει ότι ο δημοσιογράφος οφείλει να σέβεται την προσωπικότητα, την αξιοπρέπεια και την ιδιωτική ζωή του ανθρώπου.

3. Απόφαση 111/81/10.2.2000 Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης

Επί του ίδιου περιστατικού εξέδωσε απόφαση και το ΕΣΡ το οποίο δέχτηκε, ότι η προστασία της προσωπικότητας περιλαμβάνει αγαθά τα οποία συνδέονται στενά από τη φύση τους με το πρόσωπο και ανήκουν σε αυτό. Στην παραπάνω κατηγορία υπάγονται η τιμή, η ιδιωτική ζωή, η σφαίρα του απορρήτου, η σωματική ακεραιότητα καθώς επίσης η υγεία και τα στοιχεία εξατομίκευσης κάθε προσώπου όπως πχ. το όνομα και η εικόνα αυτού. Το απαραβίαστο των συνδεόμενων με την εικόνα αγαθών κάμπτεται εάν αυτά συγκρουσθούν με άλλο υπέρτερο, όπως είναι το δημόσιο συμφέρον. Το ΕΣΡ δέχεται, ότι εφόσον υπήρξε χρήση των εικόνων χωρίς τη συναίνεση των προσώπων και, καθώς δεν

υπάρχει δικαιολογημένο συμφέρον του κοινού προς πληροφόρηση, υπάρχει παραβίαση των άρθρων 2παρ.1 και 5παρ1Σ.

4. Υπόθεση Big Brother- 92/2001(ΑΠΔΠΧ).

Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα αποφαινεται ότι, βάσει των διατάξεων 178 και 179ΑΚ δικαιοπραξία αντίθετη προς τα χρηστά ήθη είναι άκυρη. Ως χρηστά ήθη νοούνται οι αντιλήψεις περί ηθικής του μέσου πολίτη. Η ακυρότητα επέρχεται έστω και αν τα συμβαλλόμενα μέρη γνώριζαν την ανηθικότητα και παρά ταύτα προέβησαν στην κατάρτιση της σύμβασης. Αντίθετη στα χρηστά ήθη είναι και η δικαιοπραξία που δεσμεύει υπέρμετρα την ελευθερία του προσώπου, όπως νοείται κατά το Σύνταγμα και τις διατάξεις που κατοχυρώνουν τα ατομικά δικαιώματα. Η συμμετοχή στο εν λόγω τηλεπαιχνίδι γίνεται βάσει σύμβασης που προϋπογράφεται μεταξύ των παιχτών και του τηλεοπτικού σταθμού. Ως αντάλλαγμα για τη συμμετοχή τους λαμβάνουν χρηματικό ποσό, ενώ αναλαμβάνουν την υποχρέωση να παραμείνουν έγκλειστοι σε ειδικό στούντιο, χωρίς επαφή με τον έξω κόσμο και χωρίς καμία εξωτερική δραστηριότητα. Είναι υποχρεωμένοι να συζούν με άλλους 11 άγνωστους παίχτες, χωρίς καθόλου ιδιωτική ζωή, καθώς το σπίτι είναι εξοπλισμένο με βιντεοκάμερες και μικρόφωνα τα οποία θα καταγράφουν όλο το εικοσιτετράωρο. Ειδικοί όροι ορίζουν τα σχετικά με την αποχώριση των παιχτών. Η προβολή των στιγμών θα γίνεται σε προκαθορισμένη ώρα καθημερινά ύστερα από προεπιλογή των πιο ενδιαφερουσών.

Με βάση τα στοιχεία αυτά είναι φανερό, ότι εξαλείφεται η προσωπική ζωή ως πυρήνας της προσωπικότητας του ανθρώπου. Η υποχρέωση που αναλαμβάνουν οι παίχτες τείνει στον εξευτελισμό της αξίας του ανθρώπου κατά παράβαση του άρθρου 2παρ.1Σ. Ο σκοπός επίτευξης κέρδους και απόκτησης δημοσιότητας αλλοτριώνει την προσωπική του ζωή και τον μετατρέπει σε έρμαιο της τηλεθέασης. Απαξιώνεται η ανθρώπινη αξία χωρίς να μπορεί να αντιδράσει,

εξευτελίζεται χωρίς να το αντιλαμβάνεται και ο ίδιος. Η συναίνεση του υποκειμένου, η οποία νομιμοποιεί τον παραγωγό να συλλέξει προσωπικά δεδομένα και να δημιουργήσει αρχείο, είναι αντισυνταγματική, παράνομη και αντίθετη στα χρηστά ήθη, αφού δημιουργεί συμπεριφορά αντικείμενη προς τις προκτεθείσες συνταγματικές διατάξεις του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, από τις οποίες απαγορεύεται η παραίτηση, αλλά επιπρόσθετα με τη συναίνεση θίγεται υπέρμετρα η ελευθερία του ανθρώπου, ως εκ τούτου η σύμβαση είναι άκυρη.

Η. ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Δαγτόγλου Πρ. “Ατομικά δικαιώματα Β” Σάκκουλα 1991
2. Δημητρόπουλος Ανδρ. “Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα” Εταιρία Μελέτης Νομολογίας, Σάκκουλας 1998
3. Δημητρόπουλος Ανδρ. “Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου” Θ’ Έκδοση Αθήνα 2001
4. Ζώρας Κωνστ. “Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό σύνταγμα” ΤοΣ 1978 τ.1 σελ.1επ.
5. Καράκωστας Β. –Γεωργοπούλου Ελ. “Το Σύνταγμα, ερμηνεία, σχόλια, νομολογία. Τόμος 1 αρ.1-19. Νομική Βιβλιοθήκη
6. Μάνεσης Αριστ. “Συνταγματικά Δικαιώματα α’ ατομικές ελευθερίες (πανεπιστ παραδόσεις) δ’ έκδοση 1982
7. Μπράτσος Κων/νος “Ερμηνευτικές τινές απόψεις και σκέψεις επί του άρθρου 2παρ.1 του Συντάγματος του 1975”, ΔΦΝ 38 σελ.675επ.
8. Παραράς Πέτρος Σύνταγμα 1975 corpus 1, άρθρα 1-50 Αντ.Σάκκουλα Αθήνα- Κομοτηνή 1985

9. Ράϊκος Αθ. «Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, Τομ.Β» Εκδ. Σάκκουλα
10. Haerberle Peter Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το Γερμανικό και το Ελληνικό Σύνταγμα ΤοΣ 8 σελ.201επ.
11. Gery Alrhons Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και χρηστά ήθη, Δνη 25/1984 σελ. 671επ.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ

12. Αλιβιζάτος “Και πάλι για την αντισυνταγματικότητα της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το δημόσιο (με αφορμή την ΑΠ 1753/83)” ΤοΣ10, σελ.62επ.
13. Βλαστός Στ. “Η παράληψη προαγωγής του μισθωτού ως λόγος προσβολής της προσωπικότητας του” ΕΕργΔ43, σελ.89επ
14. Βλαχόπουλος Σπ. «Υπόθεση Ανδρουλάκη Μν, μια απόφαση που δεν εκδόθηκε ποτέ», ΤοΣ3/2001 σελ.544επ.
15. Δεσποτόπουλος Κ.Ι. “Η θανατική ποινή και το νέον Σύνταγμα” Εφ. Ελ. Νομ. 42 σελ. 649επ.
16. Hans Georg Rill – Gerhard Vossel Lugendetention, διεξαγωγή αποδείξεως μέσω πολυγράφου, Ποιν.Χρ. ΜΘ/1999
17. Καϊδατζή Λ. «Η ελευθερία της επιστημονικής έκφρασης σε σύγκρουση με το δικαίωμα της προσωπικότητας- σχόλιο στην Μον.Πρ.Θ.18134» ΤοΣ1998 σελ.753.
18. Καρακώστας Β. ”Σύνταγμα και προσωποκράτηση” ΔΦΝ 1988 σελ.6επ.
19. Κασιμάτης Γεωργ.”Η απόφαση 40/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και

- προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας, ΝοΒ 1999 σελ.46επ.
20. Κοννίδας Κ. “Το πρόβλημα της προσωπικής κράτησης” ΔΦΝ 1985 σελ.1108επ.
  21. Κρουσταλάκης Ευ. “Η προσωπική κράτηση, ειδικότερα Σα μέσο εκτέλεσης για την είσπραξη δημοσίων εσόδων υπό το πρίσμα του Συντάγματος του 1975” Δ13 σελ.244επ.
  22. Μαγκάκης Γεωργ. “Η αντισυνταγματικότητα της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το δημόσιο” ΝοΒ 1979 σελ.1553επ.
  23. Μέλφος Θαλής “Η προστασία των ενοχικών δικαιωμάτων κατά το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σχόλιο με αφορμή την Ολ.ΑΠ 40/1998, ΤοΣ1/2001 σελ.88επ.
  24. Μπέης Κων/νος “Η νομολογία της ολομέλειας του ΑΠ το 1998, σχόλιο επί της απόφασης 40/1998” Δ30, σελ.229επ.
  25. Μπρίνιας Ιω. “Συνταγματικότητα του κατά τον ΚΠολΔ θεσμού της προσωπικής κράτησης” Δ 13 σελ.259επ.
  26. Παπαδοπούλου Λίνα «Περί του θρησκευματος των ταυτοτήτων», ΤοΣ, 4-5/2000, σελ. 683 επ.
  27. Σταθόπουλος Μ. «Ένα λεξικό ανάμεσα σε δικαιοσύνη και επιστήμη» ΤοΣ1998, σελ721
  28. Σταματόπουλος Στ. “ΚΕΔΕ 63-72, Σ 5παρ.1. συνταγματικότητα του θεσμού της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το δημόσιο” Δ, 15 σελ. 171επ.

I. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΑΠ 40/1998 ΝοΒ 47.752 επ.
ΕφΑθ 2151/1994 Δ 26.341 επ

ΣτΕ (ΤμΣΤ') 1623/2002) Τράπεζα Νομικών πληροφοριών
intracom-nomos

ΟΛΣΤΕ 789/90 ΤοΣ 1990, σελ. 263 επ.

ΟΛΣΤΕ 395/78 ΤοΣ 1978, σελ. 176 επ

ΟΛΣΤΕ 3634/78, ΤοΣ, σελ. 113 επ

ΟΛΑΠ 1/2001 Δνη 2001, σελ. 374 επ.

ΑΠ 3667/1978 ΝοΒ 1978, σελ. 578 επ.

ΕφΘεσ 189/1981 (βουλ), ΝοΒ 1982, σελ.103 επ.

ΕφΑθ 3796/1979, Π.Χρ.1979, σελ. 508 επ.

ΤρΠλημΘεσ 980/1983, ΤοΣ 10.368 επ.

ΠΛΑθ 4636/1977 Π.Χρ.1977, σελ. 274

ΠΛΑθ10541/1976, Π.Χρ. 1976, σελ. 667

ΑΠ 785/1986 ΝοΒ 1987, σελ. 1203 επ.

ΣτΕ 3130 ΤοΣ 1979, σελ. 595 επ.

ΜονΠρΑθ 17115/88, Εφ.Δημ.Δ.1989, σελ. 216 επ.

ΑΠ 13/1999 ΤοΣ 1999, σελ. 253 επ.

ΕΣΡ απόφ.αριθ.205, Εφ.Δημ.Δ. 2002, σελ. 917 επ.

ΑΠΔΠΧ 92/2001 ΤοΣ6/2001, σελ. 1369 επ.

Συνήγορος του Πολίτη, πόρισμα 12959/2.2 (20.12.1999)

ΤοΣ2/2000, σελ. 413 επ.

ΑΠΔΠΧ 100/2 ΤοΣ 2/2000, σελ. 414 επ.

ΕΣΡ 111/81/10.2.2000 ΤοΣ2/2000, σελ. 422 επ.

Εφ.Αθ.4439/2002

ΑΠ 980/1999

Γνωμ.Εισ.ΑΠ 10/2000